

SMITTE, STRAFF OG DILEMMA

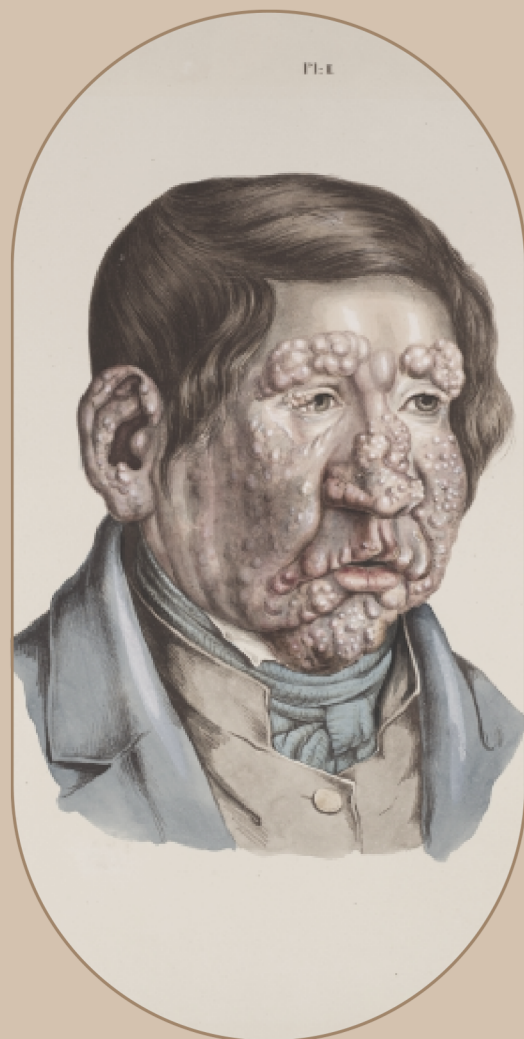
Er det riktig å sperre noen inne fordi de har en sykdom? Skal personer med smittsom sykdom ha rett til å smitte andre?

Vi kaller dette "det evige dilemmaet" innen folkehelse. Dilemmaet oppstår når samfunnet blir rammet av smittsom sykdom. På den ene siden står individene som ønsker frihet til å leve som de vil. På den annen side står fellesskapet - samfunnets behov for beskyttelse. Vi ønsker jo ikke at sykdom skal spre seg.

En av de første som satte ord på dette dilemmaet var bergenslegen Gerhard Armauer Hansen. Han begynte som lepralege på slutten av 1860-tallet, og ble snart overbevist om at forskningen som tydet på at sykdommen var arvelig var feil. Hansen mente at lepra var smittsom. I 1873 fant han leprabasillen, sykdommens smittestoff. Siden sykdommen hadde smittestoffer, måtte sykdommen være smittsom. Og siden det ikke fantes medisiner, var den eneste løsningen å hindre de som allerede var syke i å smitte andre.

Lepralovene

I 1877 og 1885 vedtok Stortinget egne lepralover, etter initiativ fra nettopp Armauer Hansen. Lovene påla den enkelte syke å la seg isolere, enten hjemme eller i institusjon. Dersom noen brøt reglene og utsatte andre for smitte, kunne de sendes i isolasjon med tvang. Siden sykdommen var uhelbredelig, betydde dette som oftest livslang innesperring. Armauer Hansen argumenterte

Leprapasient i Bergen, 1947.
Foto: UiB

snart for at også andre land burde vedta tilsvarende lepralover.

"En syk person har både rettigheter og plikter. Den mest hellige plikt er å ikke utsette sine medmennesker for fare. De friske har også menneskerettigheter, og dette inkluderer åpenbart retten til å beskytte seg mot sykdom. Heldigvis er de friske i flertall, og det ville vært tåpelig å gjøre flertallet til et mindretall. (...) Jeg finner det mer humant å beskytte folk mot spedalskheten enn å gi de spedalske rett og mulighet til å spre sykdommen sin. Jeg har ingen tvil om at vi gjør menneskeheten en stor tjeneste om vi kunne stanse sykdommens utbredelse, og dette er faktisk mulig." Dette sa Armauer Hansen under den første internasjonale leprakongressen i Berlin i 1879.

En rekke land fulgte oppfordringen, og etablerte egne lepralover. Enkelte av lovene finnes fremdeles – selv om vi har hatt gode medisiner siden 1940-tallet.

Covid-19

Under covid-19-pandemien som brøt ut i 2020 kom dilemmaet til overflaten på nytt. Norge valgte nedstenging, krav om hjemmekontor, stengte skoler og begrensninger på hvor mange som kunne gå på besøk til hverandre – nettopp for å hindre befolkningen i å smitte hverandre. I tillegg var det sterke restriksjoner for reiser, både til hytten og til utlandet.

Tanken var å holde antall syke så lavt som mulig mens man ventet på at forskerne skulle finne opp en vaksine og en kur. Selv etter at tiden med nedstenging var slutt, måtte de som ble syke holde seg hjemme for å hindre smitten i å spre seg til andre.

Ikke alle var enige om at dette var riktig. Tiltakene hadde også kostnader. Man lærer ikke like mye fra hjemmeskole med egen pc som når man kan møtes fysisk i et klasserom. Hvorfor skal man ikke få reise på egen hytte, når man jo er like isolert der som hjemme? Er det riktig at staten skal få bestemme hvor mange gjester du har på besøk?

Slik bodde de som levde sine liv på St. Jørgens hospital i Bergen. Foto: UiB

Covid-19 var en annen sykdom enn lepra. Sykdommen var mye mer smittsom, og for de yngste var det svært gode sjanser for at du ble frisk etter bare noen dager. Selv om det føltes lenge, visste vi at tiltakene ikke ville vare evig. For lepra var innesperringen livsvarig. Sykdommen var ikke spesielt smittsom, men konsekvensene av smitten ble sett på som så alvorlige at livsvarig innesperring var eneste løsning.

TEKST: Magnus Vollset, førsteamanuensis i medisinhistorie og vitenskapshistorie ved Det medisinske fakultet, UiB

Under koronapandemien var det mange som måtte isolere seg, ofte over lang tid. Foto: Canva

SPØRSMÅL TIL DRØFTING:

- Hvor langt er det riktig å få for å hindre smitte?
- Hva slags type tiltak er nødvendige?
- Bør det være ulike regler for ulike sykdommer, avhengig av hvor alvorlige og hvor smittsomme de er?
- Bør vi endre reglene dersom vi får vaksiner eller medisiner?